

A PSZICHOLÓGIAI INTÉZET ALAPÍTÁSA ÉS SZAKINDÍTÁS PÉCSETT

DOI: 10.14232/pfv.m.14

ELŐZMÉNYEK: MAGYARORSZÁG ELSŐ EGYETEMÉNEK MEGALAPÍTÁSA

A pécsi egyetem sok évszázadra visszanyúló történetének ismerete nélkül nehéz lenne megérteni az egyetem megelőző és jelenkori törekvéseit. Különösen igaz ez a Bölcsészkar, s nem kevésbé a pécsi pszichológia szak megalapítására. Bár jogfolytonosság nincs a középkori és a mai egyetem között, az egyetem pecsétje őrzi az alapítás évszámát.

Történetünkben a középkorig kell visszamennünk. Pécs középkori fejlődését alapvetően az határozta meg, hogy I. (Szent) István (997/1000–1038) az akkor már jelentős ókeresztény hagyományokkal rendelkező Sopianae területét jelölte ki az egyik püspökség székhelyéül. Ennek időpontja ismert: 1009. augusztus 23. (Fedeles, 2011). A város ezzel a püspöki városok sorába léphetett, neve *Quinqueecclesiae* („öt templom”) volt. A történelmi előzményekre utalóan ez a mai egyetem pecsétjén „*Universitas Quinqueecclesiensis*” formában látható. Ismert és használatos volt a város nevének német tükröfordítás „*Fünfkirchen*” is). Számottevőnek volt tekinthető 11. század elejétől az itteni székesegyházi iskola, melynek működése megalapozta a többi európai egyetemhez hasonlóan a pécsi középkori egyetem létrejöttét.

Bár a 13. századot méltán nevezte a francia középkortörténész Jacques la Goff az egyetemek évszázadának, magyar diákok a 14. század közepéig csak Bologna (alapítása 1155), Pádua (1222-) és Párizs (1150-) egyetemeit látogathatták. Később aztán sorra alapították az európai egyetemeket pl. Heidelberg, 1365-ben, rá két évre 1367-ben a pécsi egyetemet is. Az egyetemi karok felépülése: a bölcséleti (*facultas artium*), a kánon- és római jogi (*facultas decretorum et legum*), az orvosi (*facultas medicorum*), és a teológiai (*facultas sanctae theologiae*) karok voltak. A bolognai rendszerű ún. *studium generale*-t két nagyobb szervezeti egység alkotta: jog (*universitas legistarum*) és a bölcsészek és orvosok egyeteme (*universitas artistarum et medicorum*).

1367. szeptember 1-jén, Viterbóban kelt V. Orbán pápa bullája, melyben engedélyezte a pécsi egyetem működését. Ebben az alábbiakat írta:

„... a mi Krisztusban legkedvesebb fiunk, Lajos, Magyarország dicső királya hön óhajtja, hogy a már említett országban lévő Pécs városában, mint másoknál jelesebb s erre célra felettebb megfelelő és alkalmas helyen az Apostoli Szentszék rendeljen el és létesítsen minden tisztes tudományra egy *studium generalé*t, ahol is a hitet terjesszék, a tudatlanokat tanítsák, az igazságszolgáltatás egyenlőségét őrizzék, az elvszerűséget erősítsék, s az érzéket iránta fejlesszék”. (id. Fedeles, 2011, 19. old.).

Az egyetem a bolognai modell és a padovai egyetem felépítését vette át, célja elsősorban a kánon- és a polgárjog (római jog) oktatása volt, színtere valószínűleg a püspökvárban, a székesegyház közelében volt.

A Vilmos püspök személyéhez is kötődő pécsi *studium generale* az alapító halálát követően hanyatlásnak indult. Ennek egyik magyarázat szerint az lehetett az oka, hogy az egyetem egyfajta kisebb funkciójú ún. *schola maior*-ra alakult át, jogi és bölcséleti képzéssel, más elképzelés ezzel szemben inkább azt valószínűsíti, hogy a *schola maior* elnevezés székesegyházi-káptalani iskolára utal, ti. ennek alsó és középső tagozata volt a *schola minor*, ahol főleg latin grammatikát tanítottak, míg a *schola maior* a felső tagozat volt. Itt tanítottak csillagászatot, etikát, filozófiát, jogtudományt, teológiát, zeneelméletet. A pécsi középkori egyetem megszűnésének további oka a csekély érdeklődés mellett jeles külföldi egyetemek (Bécs, Prága, Krakkó) viszonylagos közelsége, könnyű elérhetősége volt. Más oktatási intézmények továbbra is működtek az egyetem megszűnése után, így pl. a domonkosok főiskolája, ahol filozófiai és teológiai stúdiumokat hallgathattak. Itt említjük Janus Pannoniust, aki 1459-től haláláig pécsi püspök volt, s akinek nevét egy rövid ideig az legújabbkori pécsi egyetem is viselte.

A város továbbra sem adta fel egyetemalapítási terveit. Így történet, hogy az 1776-ban alapított győri királyi akadémiát 1785-ben áthelyezték Pécsre. Itt két karon folyt az oktatás: bölcsészeti és a jogi karon; az előbbin logika, filozófia, történelem mellett matematikát és geometriát is oktattak. Az akadémiát 1802-ben visszahelyezték Győrbe. A pécsi felsőoktatás további állomása a 18. század derekán a Papnevelő- és Hittudományi Intézet volt, míg a püspökség folyamatosan törekedett arra, hogy Pécsnek legyen egyeteme, melyben: „*melyben a hittudományokon kívül a kánoni jogot, az egyháztörténelmet, a bölcsészetet és a mennyiségtant nyilvánosan előadni, azokat, kik a szigorú vizsgálatokat sikeresen kiállották, graduálni lehetne*” (részlet Klimó György püspök felterjersztéséből, (id. Pohánka, 2011, 36. old.)

AZ ERZSÉBET TUDOMÁNYEGYETEM

A pécsi bölcsészképzés kezdetei az 1912-ben alapított pozsonyi magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem (ETE) Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Karáig nyúlnak vissza. A trianoni békediktátum miatt az egyetemnek el kellett hagynia Pozsonyt (a jogi kar 1921-ig a városban maradhatott). Az orvosi és a bölcsészkar ideiglenesen Budapesten helyezték el, ahol 1920 és 1923 között a szintén menekülni kényszerült kolozsvári tudományegyetemmel együttműködve végezték az oktatást. Az 1921. évi XXV. törvénycikk a kolozsvári egyetemet Szegedre, a pozsonyit pedig Pécsre helyezte. Pécs 1921 és 1923 között megkezdte az előkészületeket a pozsonyi egyetem és intézményei befogadására (akkor a város hároméves szerb megszállás után volt). A pozsonyi egyetem átvételére, közelsége miatt Győr és Debrecen is pályázott. Pécs mellett szólt ipari, gaz-

dasági, egészségügyi és művelődési állapota, valamint az is, hogy a Pécsi Püspökségi Lyceum tartotta fenn a felsőoktatás folyamatosságát, részben megalapozva az itt létesítendő egyetem oktatói karát. A döntés jogosságát a későbbi vallás- és közoktatásügyi miniszter, Klebelsberg Kunó az alábbiakkal indokolta: „Pécs legyen a magyar Heidelberg” (Pohánka, Lengvári, 2011, 53. old.).

A bölcsészkar pécsi működése idején összesen tizenkét intézetben, főként bölcsészeti tudományágakban folyt az oktatás. 1925-től a Középiszkolai Tanárképző Intézetben tanárképzés is folyt. Az ETE oktatója volt *Bognár Cecil Pál* (1938–1941), aki már a 1930-as évektől a hazai gyermekpszichológia és fejlődéslélektan egyik legjelentősebb kutatója s eredményeinek népszerűsítője volt (*Gyermekpszichológia és pedagógia*, 1930, *Az iskolás gyermek*, 1935, *Pszichológia*, 1935, 1946, *Lélektan és gondolkodástan*, 1941, *Mi és mások*, *A mindennapi élet lélektana*, 1941, 1942 *Lélektan és nevelés*. Budapest: 1943). Pécsi munkássága alatt ő volt a gyermekpszichológiai egység vezetője. Az oktatással kapcsolatos pszichológiai kísérletek és a hallgatók számára nyújtott szemináriumi munkák voltak tevékenységük középpontjában.

Bognár állásfoglalását a vizsgálati módszerekről, az alábbiakban olvashatjuk:

„Rendkívül sokféle módszert dolgoztak ki, hogy a megvizsgálandó egyén képességeinek (pl. intelligenciájának, fantáziájának) nagyságát, fokát és irányát, minőségét megállapítsák. Ezeknek a vizsgálatoknak határozottan nagy jelentőségük van. Sokkal differenciáltabb képet nyújtanak a megvizsgáltról, mint például az iskolai bizonyítvány. Meg lehet állapítani azokat a különböző – sokszor komplikáltabb – lelki funkciók elvégzésére való képességeket, amelyekre bizonyos pályákon különösen nagy szükség van. Éppen ezért a pályaválasztásra vonatkozó tanácsadásban, különleges pedagógiai vagy didaktikai eljárást kívánó esetekben (gyógypedagógiai intézetbe utalás) szinte nélkülözhetetlenek. Vannak azonban ezeknek a vizsgálatoknak gyenge oldalai is. Helyes diagnózist nem mindenki tud velük alkotni. Nem elég a pszichotechnikai képzettség, hanem valóságos művészi rátermettség, az ember lelki sajátosságainak szinte intuitív felismerése kell hozzá” (Vincze, 2011, 183. old.).

Jelentős pedagógiai kézikönyvtárral rendelkezett *Halasy-Nagy József*, aki később a gyermekpszichológiai részleg vezetője is volt Weszely Pestre kerülése után, de ő kevésbé érdeklődött a kísérleti pszichológia iránt. Pécssett *Várkonyi Hildebrand* volt az Erzsébet Tudományegyetem könyvtárának megbízott igazgatója (1924–1929). Az alábbi művei Pécssett jelentek meg: *Tér és térszemlélet* (1925), *A pszichológia alapvetése* (1926), *Az indukció filozófiája* (1927). Itt volt egyetemi magántanár 1929-ig ezt követően nevezték ki a szegedi egyetem Pedagógiai–lélektani Tanszékére nyilvános, rendes egyetemi tanárnak. Pécsi professzor volt *Weszely Ödön*, a pedagógia előadója. Weszely két alkalommal (1923–24, 1924–25) dékánja is volt a Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Karnak.

A 30-as években nem volt külön Pedagógiai és Pszichológiai Tanszék. „a pszichológia sorsa itt is az éppen »uralmon levő« pedagógiaprofesszor »kegyétől« és érdeklődésétől függött” (Vincze, 2011, 181. old.). Weszely megelőzően mint a Fővárosi Pedagógiai

Szeminárium igazgatója ismerkedett meg a kísérleti pszichológia módszereivel, így rutinos előadóként érkezett Pécsre. Az itt létrehozott Pedagógiai Laboratóriumban vezette be hallgatóit a pedagógiai és kísérleti pszichológia és a különféle pszichológiai tesztek használatának módszereibe. Az egyetem 1929/30-as évkönyvében így ír erről:

„Laboratóriumunk kétféleképpen kísérletezik: 1. az ún. tesztekkel, próbákkal, s a 2. pszichológiai eszközökkel. ... Laboratóriumunknak nagy gyűjteménye van a külföldön és nálunk használatos tesztekéből, ezeket sorra kipróbáljuk, hogy értéküket megállapítsuk. Ámde laboratóriumunknak ezenkívül számos eszköze és készüléke is van a testmérés, az érzékek, a reakció, a figyelem, az emlékezet, a fáradtság, az érzelmek, az energia, a félelem vizsgálatára” (Németh, 2002, 366. old. nyomán id. Vincze, 2011)

Weszely törekvéseit a modern, mérésen alapuló megismerés módszereit, technikáit kidolgozó munkák is igazolják. 1927-ben jelent meg – többek között – *Fohn Tibor* rövid összefoglalója „*A pszichotechnikai alkalmasságvizsgálatok módszerei*” címmel.

Ennek előszavában az alábbiakat írja:

„... különös hálaival tartozom Weszely Ödön professzor úrnak, nagyrabecsült tanáromnak, aki nálunk elsőnek hangsúlyozta nyomatékosan ezeknek a vizsgálatoknak a jelentőségét (1.) és aki azzal a megtisztelő feladattal bízott meg, hogy intézetünk számára oly vademeccumot írjak, mely a pszichotechnika általános módszereibe bevezet.” (Fohn, 1927, 1. old.)

A munka ezt követően részletesen ír reakciómérési módszerekről, a figyelem (pl. Bourdon-próba), emlékezet (pl. Ranschburg-féle szópárok), az intelligencia (pl. Binet-Simon intelligencia teszt) mérési módszereiről. Külön fejezet foglalkozik és táblázatban foglalja össze a pályaválasztási tanácsadásban használatos módszereket, az érzékeléstől, a mozgásos feladatokon át az értelem vizsgálati módszereinek felsorolásáig.

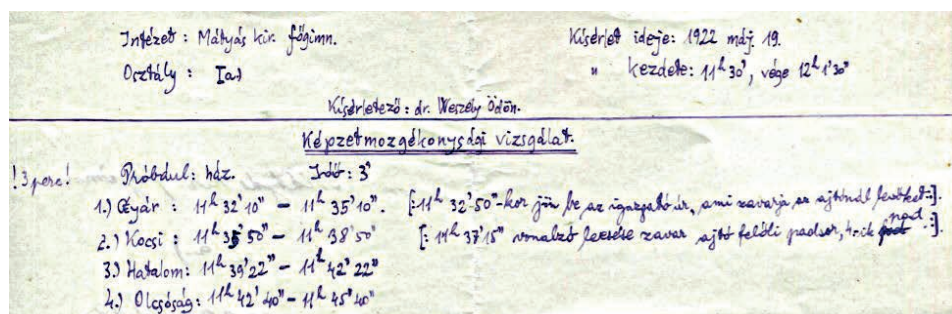
Weszely *ars poetica*-ja az először 1905-ben, majd második kiadásban 1932-ben megjelent „*Pedagógia. A neveléstudomány rendszere rövid összefoglalásban*” című művének előszavában:

Abból a felfogásból, indulok ki, hogy a nevelés segítség-nyújtás a fejlődő növendék számára oly célból, hogy életfeladatait annak idején megoldhassa. Ehhez a mai kultúrában mindenkinek megfelelő műveltségre van szüksége. A nevelés feladata tehát ezt a műveltséget megadni, hogy a növendék majdan beilleszkedve a kulturális közösségbe, betölthesse emberi hivatását (Weszely, 1932, oldal).

Ebben a művében Weszely a pedagógia szokásos témái (a nevelés fogalma, célja eszközei stb.) mellett a mai értelemben vett általános pszichológiai témákat (pl. figyelem, emlékezet, teremtő képzelet stb.) és fejlődéslélektani témákat is közölt (pl. az egyéni vonások megfigyelése, gyermektanulmány, gyermekpszichológia, a gyermek és ifjú fejlődése stb.). Könyvében külön fejezetben tárgyalta az ösztönöket (az ember ösztönei,

az ösztönök a nevelés szempontjából, Freud ösztönelmélete stb.). Ez utóbbival a szexuális ösztön szerepét illetően az ember életében – a kor pedagógiai felfogásának megfelelően – némileg szkeptikus, így, ha lábjegyzetben is, de megemlíti Jung, Adler, Stekel az eredeti freudi felfogástól eltérő nézeteit és utal Anna Freud gyermekanalízisről szóló munkájára is!

Hogy Ő maga is szívesen vett részt a pszichológia vizsgálatokban, az alábbi kéziratos feljegyzés bizonyítja (PTE Egyetemi Levéltár anyaga, lásd 1. ábra):

1. ábra. Weszely Ödön kéziratos feljegyzései a Mátyás király Főgimnáziumban végzett „képzetmozgékonyság” vizsgálatairól (forrás: PTE Egyetemi Levéltár).

A hallgatók tanulmányait segítette *Fábri Károly Lajos* az ugyancsak 1927-ben kiadott: „Az értelem vizsgálatának módszerei” című munkája. Ennek bevezető fejezete az értelem fogalmi megragadhatóságát taglalja, filozófiai megközelítésként a kor ismert kutatóinak meghatározásáig (Ebbinghaus, Stern, Spearman stb.). Részletesebben elemzi Ranschburg Pál intelligencia meghatározását, így az értelem és érzelem viszonyát is: „A tárgyilagosság gondolkodás... sajátképeni, legalább is elevenebb érzelemtől menetes gondolkodást jelent” – idézi Ranschburgot, majd vitába is száll ezzel: „Nincs különálló érzet például és nincsen különálló érzelem sem”. Fábri, 1927, 7. old.). A szerző ezt követően 10 éves gyermekek számára összeállított próbasorozatot ismertet, elsőként egy asszociációs feladatot említ.

Érdekes az ezzel kapcsolatos bevezető gondolata: ...” nem az a lényeges, hogy a kísérleti egyén tudata alatt milyen csoportosításban fordulnak elő a képzetek; sokkal fontosabb, hogy *gondolkodás után megtalálja-e az odaillőt?* (Fábri, 1927, 13. old.). Ezt követte a ma is ismert felső fogalom, képkiegészítési próba bemutatása, majd a képsorozat – mai intelligencia feladatokba is ismert próbája – míg a „Képzelt helyzetek” megoldása ma inkább kreativitás mérésére szolgálhatna.

A tanárszakosok egy féltve az 1927/28-as tanév tanrendje így nézett ki (az eredeti írásmódot megtartottam):

A pedagógiai alapvető kérdései – heti 3 óra Weszely Ödön ny. r. tanár
 A nevelés története a XVIII. században – heti 2 óra „,
 Pedagógiai és pszichotechnikai gyakorlatok – heti 2 óra „,
 A filozófia egyetemes története – heti 2x2 óra Nagy József ny. r. tanár,
 Filozófiai szeminárium – heti 2 óra „,
 A differenciális és individuális lélektan fő kérdései – heti 3 óra Várkonyi Hildebrand
 e. ny. rk tanár.

Felsőbb éveseknél az alábbi féléves programot emelem ki (1921/22-es tanrend):
 A tanítás módszerei – heti 3 óra Weszely Ödön ny. r. tanár,
 A nevelés története heti 2 óra „,
 Tehetségvizsgálatok (Tanárképző előadás) – heti 2 óra „,
 Gyakorlatok a tehetségvizsgálatokban – egész délelőtt (!) „,
 Psychologia – heti 4 óra Nagy József ny.r. tanár,
 A mai philosophia fő irányai – heti 1 óra „,
 Tanárképző gyakorlatok a psychologia köréből – heti 2 óra „,

Könnyű belátni, hogy ez a rövid időszak a pszichológia első virágkora volt Pécsen. Álljon erről itt illusztrációnak egy rövid beszámoló *Számpl Pál* egyetemi tanársegéd előadásáról melyet az egyetem természettudományi szakosztályának szervezésében tartott:

„Az előadás első részében, ismertette azokat a nehézségeket, amelyekkel a pszichológia feladatának módszeres megoldása közben küszködik. Már a tárgykor megállapítása is nehéz. A psychologia története folyamán sok törekvést látunk a lelki jelenségek jellemző vonásainak megállapítására, de még ma is az a helyzet, hogy nincs teljes megegyezés a lélektan tárgykeret, illetőleg. A lelki jelenségek leírásának kérdése pedig valóságos krízist jelent a lélektanban. A lelki jelenségek megfigyelése tünemény természetük miatt igen nehéz, de még nehezebb azok közlése, mert a közlés legfőbb eszköze, a nyelv, nem bír azokkal a finomságokkal, amelyek szükségesek volnának a lelki élet, finom mozzanatainak pontos kifejezésére. Innen van, hogy egyes psychologusok, mint Bergson, kereken tagadják a lelki jelenségek leírásának lehetőségét. A leíráson túl következik a jelenségek magyarázata. Itt új nehézségre találunk. A lelki okság ugyanis olyan természetű, mint a fizikai s így a lelki jelenségeknek okaira való visszavezetése ismét több irányt teremtett a lélektanban. A genetikus es metafizikai lélektan mellett újabban az értékelő lélektan, és ennek hajtása az ún. strukturpsychologia hódít” (Dunántúl, 1927. március 29. 4. old.)

A beszámoló később kitér Fechner vizsgálataira az inger és az érzet összefüggéseire, Wundt lipcsei laboratóriumának megalapítására, valamint Külpe würzburgi kísérleteire, ahol „már a gondolkodás, ítézés, elvonás, akarás, tehát a fizikai tényezőktől távolabb eső lelki jelenségeket is vizsgálja. Az előadás további részében az előadó bepillantást nyújtott az egyetem kísérleti lélektani laboratóriumába: bemutatta a testi adatok mérésére szolgáló eszközöket, majd az egyes lelki jelenségek, mint a figyelem, emlékezet, íté-

lőképesség stb. vizsgálatára szolgáló készülékeket. Mindezt azért ismertetem részletesebben, mert szokatlannak tűnhet, hogy egy nagyközönségnek szánt beszámoló egy napilapban ilyen mélységben mutasson be szakmai problémákat. Másfelől jelzi a pécsi újságolvasó nagyközönség feltehető érdeklődését a pszichológia iránt.

Az egyetem négy karral 1940-ig működött. A második bécsi döntés után lehetővé vált a Ferenc József Tudományegyetem visszaállítása Kolozsváron, ez az ETE bölcsészkarának elsorvadásához vezetett. A háború után az Orvostudományi Kar és a Jogi Kar újra indulhatott, az egyetem a *Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem* nevet használhatta az 1944/45-ös tanévig (Polyák, 2014.) és felmerült az ETE újjáélesztése is, de az akkori politika úgy látta, hogy egy pedagógiai főiskola könnyebben befolyásolható, mint egy politikai kockázatot jelentő bölcsészkar visszaállítása, s ez hosszú évtizedekre meghatározta a bölcsészképzés pécsi sorsát, miközben – mint látni fogjuk – „a” Főiskola igazán sosem mondott le egyetemi vágyairól.

A PÉCSI PEDAGÓGIAI FŐISKOLA MEGALKULÁSA

Kelemen László – Várkonyi Hildebrand szegedi tanítványa – volt tanára javaslatára vállalt részt 1948-ban a pécsi Pedagógiai Főiskola létrehozásában, ahol Debrecenbe távozásáig volt a Neveléstudományi Tanszék vezetője. Önálló Pszichológiai Tanszék 1960-ban alakult az 1962-től Pécsi Tanárképző Főiskolának nevezett intézményben (PTF), *Domján Károly* vezetésével. Feladata a tanárképzés elméleti alapozása volt, ami egyetemi szinten folytatódott – a PTE (korábban JPTE) Tanárképző, majd Bölcsészettudományi Karán (ld. később!). Itt kezdte pályafutását az ELTE-re távozásáig *Putnoky Jenő* is. A Pszichológia Tanszék feladata – „szerviz tanszék” révén – a tanárképzés kiszolgálása volt, szemléletében jórészt a marxista ideológia kontrollja érvényesült. A tanárszakosok tankönyve a *Geréb* által szerkesztett „Pszichológia” volt, melyben az akkori tanárképző főiskolai tanárok írták az egyes fejezeteket (Geréb, 1971). A pécsi tanszéken folyt empirikus munkák közül ebből az időszakból megemlíthetők *Domján* (1974, *Nagy*, 1976) könyvei. A tanszéknek ezekkel együtt sem volt túl magas presztízse a szaktanszékek között, pedig akkor már volt főiskolai pedagógia szak is, így 1972-től mindkét tanszék – Pedagógiai és Pszichológiai Tanszék is szaktanszékké lépett elő, ami a további fejlődés alapvető záloga volt. A pedagógia szak tantervében az általános- fejlődés-, személyiség, szociál pszichológia mellett mentálhigiéné, és pályaválasztási pszichológia is szerepelt a tantárgyak sorában. Megemlíthető a szakmai műhelyekben zajló diákköri munka, ami éveken át kiemelkedően jó eredményeket produkált a Pedagógusjelöltek Országos Találkozóin (PJOT). A Tanszék törekedett szakmai kapcsolatok kiépítésére hazai és nemzetközi szinten is, de legfontosabb kapcsolatai a POTE Élettani Intézetével és Klinikáival voltak: így rendszeres előadó voltak az akkori Tanszéken Grastyán Endre és munkatársai (Lénárd László, Molnár Péter), valamint Ozsváth

Károly az akkori Honvéd Kórházból. Ugyanők Domján meghívására a tanárszakosoknak is tartottak előadásokat (pl. Grastyánék a motivációról, tanulásról, Ozsváth a mentális rendellenességekről, káros szenvedélyekről stb.) A pécsi főiskola a hatvanas évek közepére az ország egyik legelismertebb pedagógusképző intézményévé vált, s növekvő hatékonysággal igyekezett pótolni egy bölcsészkar kulturális és közművelődési feladatait a városban.

Korszerű pszichológiát tanulni a 60-as évek végétől Pécsen három helyen is lehetett. Első ezek közül is az akkori POTE *Grastyán Endre* vezette Élettani Intézete volt. Jelen sorok szerzője rendszeres látogatója volt Grastyán élettan előadásainak és az akkor ott dolgozó Molnár Péter jóvoltából jónéhány alkalommal jelen is lehetett az Intézetben folyó kísérletek megfigyelésén. Mint ismeretes, Grastyán jelentős nemzetközi közleménye a pavlovi feltételes reflex létrejöttét befolyásoló gátló, illetve aktiváló kéreg alatti területek elektromos ingerléssel történő vizsgálata volt. Ő ismerte fel az orientációs válasz és a hippokampális théta-aktivitás összefüggését. 1965-ben jelent meg a Science-ben a hipotalamikus motivációs folyamatokat a hippokampális korreláció tükrében elemző vizsgálatainak összefoglalása, ezt követte a motiváció homeosztatisz regulációját s annak hippokampális kísérőjelenségeit bemutató cikk. 1974-ben Ő írta az Encyclopedia Britannica „*Emotion*” c. fejezetét, ami azóta is tananyag a pszichológusképzésben. Nem véletlen, hogy a 60-as évek végétől hosszú éveken jártak hozzá az ELTE pszichológia szakos hallgatói, oktatói. Barkóczi Ilona egyik feljegyzését idézi erről Molnár (Kállai, 2013), maga Barkóczi pedig így emlékezett erre:

„Nagyon sokat számított a 60–70-es években a Grastyánnal és munkatársaival való kapcsolat is. Már nem emlékszem, hogyan s mikor ismerkedtünk meg, a lényeg, hogy egyszer csak elkezdtem minden évben rendszeresen elvinni a hallgatókat Pécsre, tanulmányi kirándulásra. A Grastyán-labor utólérhetetlenül közvetlen hangulata, igen magas szakmai színvonalra és elsősorban Grastyán izgalmas előadásai külön a mi pszichológusainknak, ráadásul Pécs és környékének szépsége, e mindig nagy élményt jelentettek. A Grastyánt körülvevő fiatalok (azóta többnyire tekintélyes professzorok) és ő maga is rendkívüli humorérzékkel, víg történetek tömegével és kifogyhatatlan vicceselésekkel töltötték a munka közbeni kávészüneteket. Ebbe azonban inkább később kóstoltam bele, amikor Putnokyval együtt többször töltöttünk ott egy-két hetet is, ott lebzselve a laborban reggeltől estig, s figyelve a kísérleteket, a macskák ipszi- és kontraverzív kanyarjait a nagy, kör alakú kísérleti ketrecben. Elképzelhetetlen volt, hogy ennek vége szakadha. (Barkóczi, 1977, 417. old.).

Állíthatjuk, hogy a Grastyán volt a *kognitív idegtudományok* hazai megteremtője, akinek érdeklődése a megfigyelhető viselkedés hátterében zajló idegi eseményekre irányult. Ennek érdekes epizódja zajlott le valamikor a 80-as évek elején, amikor Pécsen járt Grastyánnál H.J. Eysenck, akit úgy (is) ismertünk, mint az extraverzió-introverzió biológiai elméletének megalkotóját. Eysenck is Pavlov megfigyeléseiből indult ki, amikor elméletét megalkotta. Ez azt tanítja, hogy az extraverzió viselkedéses hátterében a gátlási

folyamatok dominanciája áll. A viselkedés tehát azért ingerkereső, hogy az aktivációs szint optimumra emelkedjen, míg az introverzió háttérében lévő idegrendszeri serkentési folyamatok magas aktivációs szintet, ez pedig ingerkerülést okoz, így az aktivációs szint az optimumra csökken. Emlékezetes beszélgetés volt erről közöttük, melynek lényege a *megfigyelt viselkedés* háttérében analóg idegrendszeri folyamatokra való következtetés relevanciája volt, aminek háttére eltérő gondolkodásuk volt, ti. Grastyán a neurális folyamatok kísérletes befolyásolásának következményeként írta le és értelmezte a megfigyelhető viselkedést. Ennek korai tapasztalatáról így írt:

„Az ötvenes évek közepén Lissákkal és Kékesivel implantált elektródákkal ellátott, szabadon mozgó állatoknál megállapítottuk, hogy az aktivációs szisztéma elektromos ingerlésével a természetes motivált viselkedést utánzó jelenségek indukálhatók, tanulási folyamatok szisztematikusan befolyásolhatók, elindíthatók, serkenthetők vagy gátolhatók (Grastyán, 1983, 22. old.).

A motiváció neurális mechanizmusainak vizsgálata nyomán jutott el a játék problémájához, ami később akadémiai székfoglalójának tárgya lett:

„... a játékot olyan funkcióként definiálhatjuk, amelyben az organizmus egy kívánt, természetes vagy kreált cél elérése elé saját maga állít akadályokat, és ezzel az intenzív örömszerzés indukciójának tetszés szerint reprodukálható feltételét teremti meg. Úgy érzem, hogy ez az értelmezés a játék ma ismert egész tartományában, a legegyszerűbb megnyilvánulásoktól a legbonyolultabbakig következetesen érvényesíthető” (Grastyán, 1983., 57. old.).

„Ami őt igazán nagyra tette, – írta róla Bereczkei (2008) az a kutatói személyiség olyan sajátos fajtája, amely nagyon keveseknek adatik meg. Egyszerre volt ugyanis elszánt, aprólékos kísérletező és nagyszabású elméletek megalkotója. Egyszerre volt szakmájának specialistája és az egész tudomány filozófusa” (613. old.).

Hasonlóan beszélt róla Pléh Csaba egy pécsi előadáson: Grastyán munkájában a „*neurobiológia és a pszichológia egymástól tanul*”, s ez akkor teljesen új szemléletet jelentett (Pléh, 2007)! E szemlélet és munka másik eredménye volt, hogy nagyrészt Grastyán munkatársai fordították le Hebb: „A pszichológia alapkérdései” című munkáját, ami először 1975-ben jelent meg. Mindemellert szívügye volt az ismeretterjesztés, a Tudományos Ismeretterjesztő Társaság Baranya Megyei Szervezetének elnökségét épp ezért örömmel vállalta el. Megszerveztette a Nyugdíjas Szabadegyetemet. Emlékét ma a tanítványok és kollégák emlékezetén túl a *Grastyán Endre Szakkollégium* is őrzi.

A másik pécsi műhely *Ozsváth Károly* pszichiáter professzor körül szerveződött. Az 1980-as évek végén szorongó betegek részére szervezett csoportterápiás üléseken a csoport interakciókkal párhuzamosan online szívritmus-aktivitást vezettek el, szenzorok segítségével minden csoporttag és a terapeuták ujjbegyéről. Így nyomon tudták követni a csoportfolyamat dinamikájával együtt a fiziológiai változásokat. Ez a „drótos csoport”-nak nevezett módszer a pécsi orvosi pszichológiai kutatóműhely úttörő kutatása

volt (Kállai, 2013). Ha a „drótos csoport” nem is, Ozsváth szakmai összejövetelei nyitottak voltak az érdeklődő szakmabeliek számára, ahol az idegfiziológia, pszichológia és a szociálpszichiátria találkozásának lehettünk szemtanúi.

A harmadik műhely, ahol „másfajta” pszichológiát lehetett tanulni a Kézdi Balázs vezette Pécsi SOS Élet Telefonszolgálat volt. Kézdi a Szigetvári Kórház Pszichiátriai Osztályát vezette, s mellette az országban másodikként alapította meg a pécsi Szolgálatot 1975-ben. A Szolgálat megalapításának háttere – a nemzetközi tapasztalatokon túl – a magas magyar szuicid statisztika volt (a szocialista érában két „elfogadhatatlan” viselkedésforma volt: az öngyilkosság és az alkoholizmus. Akkor az ún. TBZ /Társadalmi Beilleszkedési Zavarok/ kutatásai ezek megismerésre és kezelésére szerveződtek). Az SOS éjszakai krízisintervenciós szolgálat, immár 45 éve működik, várja a hívásokat este 7 órától reggel 7-ig. Az évi hívások száma 15–200 között mozog, s ezek kb. 20%-a krízishívás. Kézdi a 80-as években kutatócsoportot szervezett az akkor ott szolgálatot teljesítő szakemberekből és itt vizsgáltuk a krízis kommunikáció jellegzetességeit, pl. a tagadó szerkezetek gyakoriságát, ami mentén nagy valószínűséggel el lehetett különíteni a krízishívásokat a többi hívástól. Szakcikkek referálása mellett emlékezetes próbálkozás volt a Weintraub módosított kódjai alapján „konstruálni” beszélgetéseket a hívó és az operátor között, ezzel is segítve felismerni a krízist, a segélykérést („cry for help”). A tapasztalatokból számos konferenciaelőadás tartottak itthon és külföldön, Egy könyv is született az eredmények nyomán (Kézdi, 1995). Amikor Kézdi átvette a Pszichológia Tanszék vezetését, a fiatal munkatársainak többsége már az SOS-ben „szocializálódott”.

A TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA EGYETEMMÉ VÁLÁSA ÉS A BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI KAR LÉTREJÖTTE

A Pécsi Tanárképző Főiskola 1982. január elsejével egyetemi karrá vált, majd rá 10 évre (jó fél évszázados kényszerű szünet után) jött létre az önálló Bölcsészettudományi Kar 1992-ben. Az akkori Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Karán (a Bölcsészkar jogelődjén) kezdődött meg az egyetemi szintű bölcsész- és tanárképzés. A főiskola egyetemé válását hosszas előkészületek alapozták meg, melynek hátterét a társadalom tanárképzéssel kapcsolatos igényei, a személyiség- és készségfejlesztés térnyerése által támasztott magasabb minőségi követelményekre stb. adták. Ennek tervezése elkezdődött már 1976-ban Oktatási Minisztérium (OM) Tudományegyetemi és Tanárképző Főosztályán, amelybe bekapcsolódott az MTA-OM Köznevelési Bizottsága is, a megvalósulás másik feltétele pedig adott volt: a főiskola oktatógárdájának elismerten színvonalas munkája, de nem feledkezhetünk meg egy harmadik okról sem: az ETE-nek volt már egyszer egy kiváló Bölcsészkar! A tervezésben óriási szerepe volt Ormos Máriának, aki hamar belátta, hogy az előrelépést jelentősen hátráltatja az, hogy főiskolai képzésben egy oktatónak hatalmas területeket kellett gondoznia, csekély lehetősége

nyílt elmélyülésre – igazából nem is várták el tőle –, s ez nem csak az ő területére, a történelemre volt igaz! Ezért volt olyan elképzelés is, hogy fővárosi professzorokat hívnak meg, ami egy-két kivételtől eltekintve szerencsére nem valósult meg, hiszen nem erősítette volna az önfejlődés igényét.

A pécsi egyetem országos, (leginkább) budapesti presztízse eleinte nagyon alacsony volt. Idővel javulni kezdett elsősorban bölcsész szakmákban (nyelvészetben, társadalomtudományos területeken), új szakok alapításával, pl. művészettudomány, színvonalas konferenciák, a kiadott folyóiratok (pl. Janus) külföldi szakemberek fogadásával stb. Híres kísérlet volt a pécsi egyetemen Bécsy Tamás elképzelése az irodalomtanítással. Ebben az volt a célja, hogy a hallgatók ismerjék meg az irodalmat szociológiai, pszichológiai, eszmetörténeti, filozófiai stb. szempontból is. Egyedinek volt tekinthető ugyan-ők felvételi eljárása is. A délelőtti hagyományos felvételi vizsgát délután egy csoportdinamikai helyzet követte, ahol elsősorban arra voltak kíváncsiak, hogy a jelölt mennyire kooperáló vagy destruktív, mennyire gondolkodik közhelyekben, vagy mennyire van benne eredetiség stb. „*Mindig előfordult, hogy komoly meg-lepetések értek minket: volt, hogy egy szűk témáról valaki nagyszerű előadást tartott délelőtt, egy társas helyzetben pedig kiderült, hogy amit délelőtt mutatott, az csak a felszín, mert valójában nincsenek önálló gondolatai*” (Müller, in: Lengvári, Polyák, 2013, 342–343. old.)

1982-ben az 1948-ban alapított Pécsi Pedagógiai Főiskola, (majd Pécsi Tanárképző Főiskola) melynek jogutódja, a Tanárképző Kar csatlakozott az Állam- és Jogtudományi és a Közgazdaságtudományi Karhoz, az intézmény pedig felvette a Janus Pannonius Tudományegyetem nevet. 1992-ben a Tanárképző Kar két részre vált, megalakult az önálló Bölcsészettudományi és Természettudományi Kar. A Karok egyesítésének következő évszáma 2000: a Janus Pannonius Tudományegyetem, a Pécsi Orvostudományi Egyetem és a szekszárdi Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola egyesülésével létrejött az akkor kilenc karú Pécsi Tudományegyetem (PTE), ami mára már 10 karúvá vált.

A PSZICHOLÓGIA SZAK INDULÁSA

Amikor Kézdi Balázs 1988-ban átvette a Pszichológia Tanszék vezetését, a tanszék oktatóinak több, mint fele szemléletében a régi gárdát képviselte, a tanszék feladata továbbra is a tanárképzés kiszolgálása volt. Kézdi erőfeszítései nyomán a pszichológia a Karon egyre jelentősebb szerepet kapott: bevezette pl. a mentálhigiéné oktatását tanárszakosok számára. Ezt segítette a tanszék és a régió szakemberei által írt tanulmánykötet is (Kézdi, 1988). Később a tanárszakosok számára jelent meg „A pszichológia alapja” (Bernáth, Révész, 1995). A pszichológia blokk öt féléve szigorlattal zárult, de Kézdi közben „fű alatt” sokkal messzebb vezető terveket dolgozott ki a bővülő és fiatalabb tanszéki munkatársaival együtt. Első lépésként megindította a Mentálhigiéné szak-

irányú továbbképzési szakot diplomás szakemberek számára, ami iránt a mai napig stabil érdeklődés tapasztalható.

A nagy terv azonban a pszichológia szak indítása volt, ami korántsem ment zökkenőmentesen! Először az egyetemen „veszett el” a szakindítási kérelem, aztán két ízben a minisztériumban járt hasonlóképpen, mígnem aztán sokadszor újragépelve az egész paksamétát a hónunk alá csapva ketten személyesen vittük el a minisztériumba, ahol végül engedélyt kaptunk a szakindításra 1992-ben, a debreceni tanterv alapján. De Kézdi mást akart: „*pécsi pszichológia szakot*”? A tanterv összeállításában teljes szabadkezet kaptunk (ez korábban elképzelhetetlen lett volna!), kérdéseinkre gyakran csak ennyit mondott: „Ezt *ti* tudjátok” Ez volt számunkra az „autonómia és felelősség iskolája”, s a csíkszentmihályi flow sokszor napi élménye! Az első 5 éves osztatlan szak 20 fővel indult, egyedi felvételi vizsgával, pl. az irodalom (!) felvételi vizsga tételei ilyenek voltak: „A szülő-gyermek kapcsolat a drámában”, „József Attila és a Nyugat”, „Krisz és katarzis a drámában”, „Kosztolányi: Édes Anna” stb. A tételek címei már előzetesen ismertek voltak a felvételizők számára, hogy ne a „megszokott” szemléletben készüljenek a vizsgára, mi több két tételt húzhattak, és amelyik nem tetszett nekik azt vissza teheték, (anélkül, hogy megnéztük volna azt) illusztrációnak tetszés szerinti irodalmi alkotást választhattak. Volt emellett még „alkalmasság vizsgálat is”, ilyen kérdésekkel: „Miért ír az író?” Híres pszichológusok a világban” – mi érdekli, mit olvasott, mit gondol...? Az olvasónak most bizonyára eszébe jut Bécsy Tamás „felvételi eljárása” s ez nem véletlen, mint ahogyan az sem, hogy egy kivétellel valamennyien Barkóczi tanítványai voltunk, aki meglehetősen szkeptikus volt a formális felvételi vizsgákkal kapcsolatban: „*Én azt hiszem, hogy bárki, akit igazán érdekel ez a szakma és nem túl butácska, az a pszichológia valamelyik ágában jól működhet. Ha a klinikumban nem, akkor a különböző (ipari és egyéb) szervezetekben, ha ott nem, akkor kutatóként, tanárként stb., hiszen ez a szakma olyan gazdag elágazású*” (Barkóczi, 1977, 418. old.). Ha aztán bekerülhetett az egyetemre, akár ott, akár itt, 5 éves kemény munka várt rá (mi azt mondtuk: „pszichológust csinálunk belőled, ha beleszakadunk is...”).

A félévi programban a kötelező tárgyak mellett ilyenek voltak még „Bevezetés a pszichológusságba”, Teadélután stb. Az akkor végzettek kivétel nélkül a szakma kiváló művelői lettek...

A PSZICHOLÓGIAI INTÉZET ALAKULÁSA

A Pszichológiai Intézet kezdetben 3 tanszékkal, 1999-ben alakult meg. Az induló szak klinikai orientációja – ez a diagnosztikai tantárgyak magas óraszámában jelent meg – Kézdi Balázs nevéhez volt köthető. A szak óriási fejlődése *László János* vezetése alatt ment végbe (1999–2009). Az Intézet szakmai műhelyei sorban jelentették meg munkáikat (pl., Bereczkei, 2008, 2009, 2012, Gyöngyösiné Kiss, Oláh, 2007, László,

1999, 2008, 2014, Péley, 2004, Révész, 2010 stb.). A magyar nyelvű képzés mellett beindult az angol nyelvű képzés, 5 alprogrammal működik a Pszichológiai Doktori Iskola. László János a narratív pszichológiai elismert hazai és nemzetközi műhelyévé tette a pécsi Pszichológiai Intézetet. Az őt követő *Bereczkei Tamás* és kutatócsoportja az evolúciós pszichológia első számú hazai csapatává vált. A mentálhigiéné posztgraduális szak, a posztgraduális felnőtt- valamint a gyermek és ifjúsági klinikai szakpszichológus képzés a pszichológiát napjainkra a BTK legversenyképesebb szakjává tették. Mindezidáig 1801 fő kapott diplomát (422 osztatlan, 861 BA, 97 angol BA, 421 MA); az 5 doktori alprogramon összesen több, mint 100 sikeres védelem történt.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS:

Munkámhoz elengedhetetlen segítséget nyújtott Lengvári István igazgató főlevéltáros, Polyák Petra főlevéltáros, Pálmai Dóra segédlevéltáros, a PTE Egyetemi Levéltár munkatársai, Arató Balázs a Pécsi Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Benedek Ferenc Jogtudományi és Közgazdaságtudományi Szakkönyvtár könyvtárának vezetője.

Köszönettel tartozom Kónya Anikónak, Molnár Péternek, és Pléh Csabának, akik megosztották velem a Grastyán Intézetben töltött szakmai látogatósaik élményeit, valamint Kállai Jánosnak, Honvéd Kórházbeli élményeinek megosztásáért

IRODALOM

- A M. Kir. Erzsébet-Tudományegyetem tanrendje az 1927/28. tanév első felére. Pécs: Dunántúl, 1927. 57.
- A M. Kir. Erzsébet-Tudományegyetem tanrendje az 1921/22. tanév második felére. Budapest, 1921. 12.
- Barkóczi I. 1977. Önarckép háttérrel. *Pszichológia*, 17, 4, 408–421. old.
- Bereczkei T. (2008). *Evolúciós pszichológia*, Budapest: Osiris.
- Bereczkei T. (2009). *Az erény természete – Önzetlenség, együttműködés, nagylelkűség*. Budapest: Typotex.
- Bereczkei T. (2012). *Rejtett indítékek a párkapcsolatokban – Vonzalom, párválasztás, szexualitás*. Budapest: Kulcslyuk Kiadó.
- Bernáth L, Révész Gy. (Szerk.) (1985) A pszichológia alapjai. Budapest: Tertia.
- Domján K. (1974). *Oksági összefüggések megértése 6–10 éves korban*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Fábri K. (1927). *Az értelemvizsgálat módszerei*. Közlemények a Pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem Pedagógiai Intézetéből. Pécs: Dunántúl Egyetemi Könyvkereskedés.
- Fedeles T. (2011). A középkori pécsi egyetem. In: Fedeles T., Lengvári I., Pohánka É., Polyák P. (Szerk.) *A pécsi felsőoktatás évszázadai*, Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 12–31. old.

- Fohn T. (1927). *A pszichotechnikai alkalmasságvizsgálatok módszerei*. Közlemények a Pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem Pedagógiai Intézetéből. Pécs: Dunántúl Egyetemi Könyvkereskedés.
- Geréb Gy. (Szerk.) (1971). *Pszichológia*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Grastyán E. 1983. *A játék neurobiológiája*. Akadémiai székfoglaló. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Gyöngyösiné Kiss E., Oláh A. 2007. *Vázlatok a személyiségről – A személyiség-lélektan alapvető irányzatainak tükrében*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Kállai J. (2013). Beszélgetés Dr. Molnár Péter egyetemi tanárral 70. születésnapja apropóján. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 68, 2. 357–370.
- Kézdi B. (1988). *Iskolai mentálhigiéné. Tanulmányok*. Pécs: Pannónia Könyvek.
- Kézdi B. (1995). *A negatív kód*. Pécs: Pannónia Könyvek
- László J. (1999). *Cognition and representation in literature. The psychology of literary narratives*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- László, J. (2008). *The science of stories*. London: Routledge
- László, J. (2014). *Historical Tales and National Identity: An introduction to narrative social psychology*. London: Routledge.
- Lengvári I. – Polyák P. (Szerk.) (2013). *A pécsi bölcsészkar bölcsője. A Pécsi Tanárképző Főiskola egyetemi karrá válása és az egységes, egyetemi szintű tanárképzési kísérlet*. Pécs, PTE BTK.
- Nagy F. (1976). *A tanárok kérdéskultúrája. Oktatáslélektani kísérlet*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Péley B. (Szerk.) (2004). *A kapcsolatban bontakozó lélek*. Budapest: Új Mandátum.
- Pléh Cs. (2007). *A tanulás új világa: az idegtudomány és a pszichológia üzenete a nevelésnek*. Előadás a Magyar Tudomány Ünnepeén. Pécs, 2007. november 7.
- Pohánka É. (2011). Az újkori pécsi felsőoktatás története. In: Fedeles T., Lengvári I., Pohánka É., Polyák P. (Szerk.) *A pécsi felsőoktatás évszázadai*, Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 31–47. old.
- Pohánka É., Lengvári I. (2011). A pozsonyi, majd Pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem. In: Fedeles T., Lengvári I., Pohánka É., Polyák P. (Szerk.) *A pécsi felsőoktatás évszázadai*, Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 47–85. old.
- Polyák P. (2014). Az Erzsébet Tudományegyetem névváltozatai. In: *Per Aspera ad Astra*. A Pécsi Tudományegyetem művelődés- és egyetemtörténeti közleményei. I. 1. 115–138. old.
- Révész Gy. (Szerk.) (2010). *Az emberi arc. Tanulmányok a pszichológia, orvostudomány, mesterséges intelligencia és a képzőművészet területeiről*. Pécs: Pro Pannónia Kiadó.
- Számpl P. *A lélektani vizsgálatok újabb irányai*. Előadása a Pécsi Egyetem Természettudományi Szakosztályán. Újsághír: *Dunántúl*, 1927. március 29. 4. old.
- Vincze T. (2011). *Karrierutak és iskolateremtés a XIX. század első felének magyar neveléstudományában (Mitrovics Gyula pályájának és szakmai műhelyének kvalifikációtörténeti nézőpontú bemutatása.)* Ph.D értekezés, Debrecen: Debreceni Egyetem BTK.
- Weszely Ö. (1905/1932). *Pedagógia. A neveléstudomány rendszere rövid összefoglalásban*. Második átdolgozott kiadás. Budapest: Révai Kiadás.
- <https://docplayer.hu/8669111-Pedagogia-d-r-weszely-odon-a-nevelestudomany-rendszere-rovid-osszefogalasban-masodik-atdolgozott-kiadas-irta.html>